

Nr 54.

Utlåtande i anledning av dels Kungl. Maj:ts proposition med förslag till lag angående fortsatt tillämpning av lagen den 23 april 1948 (nr 175) med särskilda bestämmelser om dispositionen av aktiebolags vinstmedel, dels o c k i ämnet väckta motioner.

Genom en den 8 april 1949 dagtecknad, till lagutskott hänvisad proposition, nr 209, vilken behandlats av första lagutskottet, har Kungl. Maj:t under återopande av propositionen bilagda i statsrådet och lagrådet förda protokoll föreslagit riksdagen att antaga ett vid propositionen fogat förslag till lag angående fortsatt tillämpning av lagen den 23 april 1948 (nr 175) med särskilda bestämmelser om dispositionen av aktiebolags vinstmedel.

I samband med propositionen har utskottet till behandling förehaft två i anledning av densamma väckta motioner, nämligen nr 322 i första kammaren av herr *Domö m. fl.* och nr 410 i andra kammaren av herr *Skoglund m. fl.*

I motionerna, vilka äro likalydande, hemställes, att riksdagen måtte avslå förevarande proposition.

På hemställan av utskottet har riksdagen vid vårsessionen beslutat uppskjuta behandlingen av propositionen jämte motioner till nu innevarande höstsession.

Beträffande de i propositionen och motionerna anförda skäl, för vilka redogörelse icke lämnas här nedan, får utskottet hänvisa till propositionen och motionerna.

Gällande bestämmelser.

Genom *lagen den 23 april 1948 (nr 175) med särskilda bestämmelser om dispositionen av aktiebolags vinstmedel* — vilken lag trädde i kraft den 25 april 1948 — ha vissa tillfälliga inskränkningar genomförts med avseende å aktiebolagens rätt att förfoga över vinstmedel. Dessa inskränkningar innebära dels en begränsning av aktiebolagens vinstutdelning och dels en skyldighet för aktiebolagen att på spärrkonto i riksbanken insätta vissa medel. Lagstiftningen i fråga är tillämplig beträffande räkenskapsår vilka utgått den 31 december 1947 eller senare, dock före den 31 december 1949. Enligt vad i lagen stadgas skola medel, som innestå på spärrkonto den 31 december 1950, därefter vara fria från spärr, såvitt ej annorledes förordnats i en av Konung och riksdag gemensamt stiftad lag.

Beträffande det närmare innehållet i de i 1 kap. i lagen upptagna bestämmelserna om begränsning av vinstutdelning från aktiebolag må här nämnas följande.

I 1 § angivas gränserna för den tillåtna vinstutdelningen.

Enligt 1 § första stycket må utdelning till aktieägarna av aktiebolags vinst enligt fastställd balansräkning för räkenskapsår, varom här är fråga, högst uppgå till *antingen* ett belopp, motsvarande utdelningen för det sista räkenskapsår som utgått tidigare än den 1 oktober 1947, *eller* ett belopp, motsvarande medeltalet av utdelningarna för de tre sista räkenskapsår som utgått tidigare än den 1 oktober 1946 (medeltalsbeloppet). Dessa alternativ innebära för aktiebolag, vars räkenskapsår sammanfaller med kalenderår, att vinstutdelning högst må ske antingen med det belopp som utdelades för år 1946 eller med ett belopp motsvarande medeltalet av utdelningarna för åren 1943—1945.

I 1 § andra stycket har upptagits ett särskilt stadgande för det fall, att aktiekapitalet ökats eller nedsatts under något av de tre sista räkenskapsår, som utgår tidigare än den 1 oktober 1946, och i 1 § tredje stycket ha föreskrifter meddelats för sådant fall då aktiekapitalet ökats genom teckning av nya aktier, berättigande till utdelning första gången för räkenskapsår som utgått den 1 oktober 1947 eller senare, eller nedsatts under räkenskapsår som nyss nämnts.

Enligt vad i 2 § stadgas må utan hinder av vad som föreskrives i 1 § vinstutdelningen uppgå till 5 procent av aktiekapitalet. Vid tillämpning härav likställes med aktiekapital vad som på grund av aktieteckning tillförts bolaget för aktierna utöver det nominella värdet. I aktiekapitalet må däremot icke inräknas belopp, varmed aktiekapitalet på grund av beslut den 1 november 1947 eller senare ökats genom överföring av besparade vinstmedel eller på grund av uppskrivning av anläggningstillgångar.

Enligt 3 § må — om vid vinstutdelningens bestämmande icke i förhållande till aktiekapitalet erhålles helt procenttal eller procenttal, vari ingår $\frac{1}{4}$, $\frac{1}{2}$ eller $\frac{3}{4}$ procent — procenttalet höjas till närmast högre sådant procenttal.

I 4 § meddelas särskilda bestämmelser om vinstutdelningens storlek för det fall att i bolaget finnas aktier med företrädesrätt till ackumulativ utdelning.

I 5 § stadgas, att bestämmelserna om utdelningsbegränsning icke äga tillämpning, där vinstutdelning från aktiebolag ej överstiger 10 000 kronor, och ej heller i fråga om vinstutdelning från bolag (dotterbolag, dotterdotterbolag), vars aktier till mer än 95 procent ägas av annat svenskt aktiebolag (moderbolag) eller ock av ett eller flera sådana dotterbolag eller av moderbolaget och ett eller flera sådana dotterbolag tillsammans.

Enligt 6 § äger Konungen eller, efter Konungens bestämmande, den i det följande omnämnda spärkontonämnden medgiva undantag från bestämmelserna i första kapitlet samt därvid föreskriva de villkor för undantaget som prövas nödiga.

I 2 kap. lagen ha upptagits bestämmelser om skyldighet för aktiebolagen att insätta medel på spärrkonto i riksbanken. Sålunda stadgas i 7 § första stycket att det åligger aktiebolag — med i lagen närmare angivna undantag — att för de två räkenskapsår, som avses i lagen, på särskilt spärrkonto i riksbanken insätta ett belopp, motsvarande summan av (a) 17 procent av bolagets beslutade vinstutdelning och (b) 27 procent av årsvinsten i den mån denna överstiger vinstutdelningen. Vid beräkning av det belopp, varmed spärrkontoinsättning skall ske enligt första stycket a), må — enligt 7 § andra stycket — aktiebolag från den beslutade vinstutdelningen i regel avräkna utdelning å aktier i annat svenskt aktiebolag. Enligt 7 § tredje stycket är aktiebolag (dotterbolag), vars aktier till mer än 95 procent ägas av annat svenskt aktiebolag (moderbolag), icke pliktigt att göra insättning på spärrkonto för vad som utdelas till moderbolaget, därest sistnämnda bolag vid beräkning av belopp, varmed spärrkontoinsättning skall av detta bolag verkställas, i inkomsten inräknat jämväl det utdelade beloppet.

Enligt 8 § första stycket skall med årsvinst förstås årsvinsten enligt fastställd balansräkning med vissa angivna avvikelser. Har balansräkning ej fastställts inom sju månader efter räkenskapsårets utgång, skall årsvinsten beräknas på grundval av styrelsens och verkställande direktörens redovisning för året eller, där sådan redovisning ej föreligger, uppskattas av spärkkontonämnden.

I 9 § ha meddelats närmare föreskrifter rörande årsvinstens beräkning.

Enligt 10 § första stycket äro bankaktiebolag, hypoteksaktiebolag, försäkringsaktiebolag samt aktiebolag, som avses i förordningen om försäljning av rusdrycker, fritagna från skyldighet varom i 7 § sägs. Detsamma gäller annat aktiebolag beträffande räkenskapsår, för vilket varken vinstutdelningen eller årsvinsten överstiger 10 000 kronor. I 10 § andra stycket stadgas, att Konungen eller, cfter Konungens bestämmande, spärkkontonämnden må medgiva aktiebolag undantag från bestämmelserna i 7 §, om så ur allmän synpunkt finnes påkallat eller om fullgörandet av insättningsskyldigheten kan väntas medföra avsevärda betalningssvårigheter för bolaget, så ock om särskilda skäl eljest föreligga.

Frågor rörande insättning av medel på spärrkonto handläggas av spärkkontonämnden. Nämnden utses av Konungen. Mot beslut av nämnden må talan föras hos Kungl. Maj:t genom besvär (11 §).

Enligt 12 § skall till ledning för bedömandet av aktiebolags skyldighet att verkställa insättning på spärrkonto till spärkkontonämnden avlämnas särskild deklaration. Sådan deklaration skall avgivas sist en månad efter det balansräkningen för räkenskapsåret blivit fastställd.

Enligt 13 § åligger det aktiebolag att efter anmaning av spärkkontonämnden hålla bolagets handelsböcker och andra räkenskapsböcker tillgängliga för granskning. Enligt samma lagrum äro styrelseledamot och verkställande direktör skyldiga att lämna de uppgifter som erfordras för tillämpningen

av bestämmelserna om spärrkontoinsättning och som av nämnden påfordras.

I 14 § stadgas att aktiebolag skall inom den för avlämnande av deklARATION fastställda tiden på spärrkonto insätta minst hälften av det belopp, som bolaget på grundval av deklARATIONEN har att betala. Sist tre månader efter nämnda tid skall bolaget insätta återstoden av beloppet. Spärrkontonämnden må när synnerliga skäl därtill föranleda medgiva anstånd med insättningen.

Å medel insatta på spärrkonto skall bolaget tillgodoföras ränta efter två procent för år. Räntan skall vid kalenderårets slut läggas till kapitalet (15 §).

På spärrkonto insatta medel må enligt 17 § ej av riksbanken utbetalas föredEN DAG medlen enligt vad i lagen sägs frigjorts från spärren. Efter medels frigörande tillgodoföres icke ränta.

Enligt 18 § må Konungen, om ändrade konjunkturförhållanden därtill föranleda, förordna att medel tillhöriga viss grupp eller vissa grupper av aktiebolag helt eller delvis frigöras från spärr. Spärrkontonämnden äger att efter framställning förordna, att aktiebolags medel frigöras från spärr, om avsevärda betalningssvårigheter föreligga för bolaget eller eljest särskilda förhållanden böra föranleda dylikt förordnande. Om skäl därtill äro, äger nämnden förordna, att medel senare åter skola insättas på spärrkonto.

Enligt vissa bestämmelser i 19 § ha möjligheterna att disponera övertill till spärrade medel begränsats.

Vidare ha i 3 kap. i lagen upptagits vissa särskilda bestämmelser, bl. a. angående rätt för spärrkontonämnden att infordra uppgifter från taxeringsmyndigheter, angående återbäring därest vinstutdelning sker i strid mot bestämmelserna i 1 kap. samt angående ansvar för brott mot lagen.

Utskottet vid 1948 års riksdag.

Då lagen antogs vid 1948 års riksdag, uttalade utskottet bl. a. följande:

Den ekonomiska politikens väsentliga uppgift måste för närvarande vara upprätthållande av en samhällsekonomisk balans till skydd för penningvärdet. Såsom ett led i en politik med detta ändamål ha vidtagits ett flertal åtgärder i syfte att begränsa konsumtion och investeringar i olika avseenden och därigenom hejda de inflationsdrivande krafterna. Det har därvid icke varit möjligt att förbigå aktiebolagens vinster, vilka under efterkrigsåren avsevärt förstörats. Aktiebolagens vinster under 1947 beräknades av utredningsmännen, sedan därå belöpande skatter erlagts, komma att uppgå till ett sammanlagt belopp av något mer än 1 100 miljoner kronor. För att förhindra, att dessa vinster komma att leda till rubbningar i den samhällsekonomiska balansen, ha vissa ingripanden ansetts böra göras. Det föreliggande lagförslaget anvisar två olika metoder i detta syfte, nämligen vinstutdelningsbegränsning och vinststerilisering.

Genom att begränsa utdelningarna till aktieägarna avser man att åstadkomma en viss inskränkning i aktieägarnas konsumtion. Lagreglerna härom

utgöra icke någon nyhet. Redan 1943 tillkom en lagstiftning om vinstutdelningsbegränsning, som sedermera förlängts. Förslaget innebär emellertid skärpningar främst i så måtto, att däri uppställs den huvudregeln, att högre belopp icke få utdelas till aktieägarna än som hittills skett. De tidigare gällande bestämmelserna om vinstutdelningsbegränsning tilläto ökning av det utdelade beloppet i den mån bolagets behållna förmögenhet tillväxte. De faktiska ökningarna av bolagens utdelningar, som förekommit under den hittillsvarande lagstiftningen, bero i stor utsträckning också därpå, att många bolag icke tidigare uppnått gränsen för högsta tillåtna utdelning, sex procent av bolagets behållna förmögenhet.

Däremot är den andra metoden hittills oprövad. Förslaget går ut på att en betydande del av bolagsvinsterna skola steriliseras genom att insättas å spärkonto hos riksbanken. Verkningarna härav avses bliva dels minskade möjligheter för aktiebolagen att företaga investeringar av olika slag samt begränsning av utrymmet för inflationsdrivande löneökningar till bolagens anställda, dels ock en åtstramning av penningmarknaden därigenom att de å spärkonto insatta medlen undandragas denna.

Av det sagda framgår — vilket departementschefen också understrukit — att lagförslaget icke får ses som en fristående åtgärd utan måste inordnas i ett större sammanhang som ett led i den inflationsbekämpande politiken. Det är enligt utskottets mening ofrånkomligt att, om det av alla eftersträfvade resultatet, ett fast penningvärde, skall kunna vinnas, alla samhällsgrupper göra uppoffringar och taga på sig ökade bördor, till dess det nuvarande krisläget övervunnits. Även aktieägarna och aktiebolagen, vilka senare företräda en mycket betydande del av näringslivet, måste i dagens läge för det allmännas bästa tåla ytterligare inskränkningar i sin ekonomiska rörelsefrihet.

Från dessa utgångspunkter har utskottet utgått, då det närmare granskat lagförslagets ekonomiska verkningar. Utskottet har därvid särskilt uppehållit sig vid det nytillkomna förslaget om vinststerilisering.

Lagstiftningens främsta ändamål i denna del har angivits vara att begränsa aktiebolagens möjligheter att göra investeringar. Med all sannolikhet kommer detta syfte också att nås, varigenom det inflatoriska trycket på penningmarknaden motverkas. Med investeringsbeskrävande åtgärder följer dock regelmässigt den nackdelen, att också utrymmet för rationaliseringar och andra produktionsfrämjande åtgärder kringskäres. Även begränsningen av utdelningarna till aktieägarna kan tänkas medföra vissa produktionshämmande verkningar, i det tillgången på sådant riskvilligt kapital, som erfordras för nya företags igångsättande, minskar.

Det är synnerligen angeläget att, i den mån dylika olägenheter komma att uppstå, desamma snabbt neutraliseras. En grundförutsättning för den nuvarande krisens övervinnande utan bestående sänkning av levnadsstandarden är nämligen en kraftig höjning av produktionen, och på detta område torde de avgörande inflationsbekämpande åtgärderna hava att sättas in. Lagstiftningen har emellertid utformats så, att ett undanröjande av de angivna olägenheterna blir möjligt, främst genom tillämpning av särskilda dispensbestämmelser.

Lagstiftningens effektivitet kommer att i åtskilliga hänseenden bliva beroende av andra åtgärder inom den ekonomiska politiken, till vilka utskottet icke har att taga ställning. För sin del anser sig utskottet böra tillstyrka huvudgrunderna i den föreslagna lagstiftningen, vilken synes ingå som ett behövt led bland övriga ingripanden mot inflationen. Utskottet har vid detta avgörande också beaktat de psykologiska verkningarna av att en lag av förslaget innehåll antages. Det bör observeras, att årets avtalsrörelser på ar-

betsmarknaden till stor del förts och uppgörelser träffats under förutsättning av att den föreslagna lagstiftningen genomföres. Även för andra samhällsgrupper kan lagstiftningen tjäna som en maning att visa återhållsamhet med krav, som kunna gynna inflationstendenserna. Lagstiftningen kan på detta sätt komma att bli ett verksamt stöd i kampen för penningvärdets bevarande.

Utskottet vill i likhet med departementschefen erinra om att det genom propositionen framlagda förslaget har karaktären av en kompromiss. Den relativa enighet, som kunnat vinnas för förslaget, har uppnåtts därigenom att olika meningar efter ömsesidiga mot varandra svarande eftergifter sammanjämkats. Det har syntes utskottet ytterst önskvärt, att denna enighet kunde bevaras och icke brötes genom ensidiga avvikelser från förslagets huvudgrunder. Utskottets detaljgranskning av lagförslaget har skett från denna utgångspunkt.

I första hand uppställer sig frågan om lagstiftningens varaktighet. Lagstiftningens tidsbegränsade karaktär har understrukits av både utredningsmännen och departementschefen. Även utskottet vill för sin del framhålla angelägenheten av att de inskränkningar, som aktiebolagen underkastas, begränsas till de i propositionen angivna två åren. Inte minst med hänsyn till de produktionshämmande verkningar, lagstiftningen kan föra med sig och som ovan berörts, bör en lagstiftning av detta slag icke äga bestånd längre än som är nödvändigt för att avvärja det akuta inflationsshotet.

Rörande tillämpningen av dispensreglerna yttrade utskottet:

Det svenska aktiebolagsbeståndet är av mycket skiftande natur. I många hänseenden, t. ex. i fråga om storlek, ändamål och ekonomisk ställning, finnas avsevärda olikheter mellan bolagen. Det är under sådana omständigheter ogörligt att skapa generella lagbestämmelser, som lösa varje uppkommande fråga på ett i allo rättvist och lämpligt sätt. Oaktat det framlagda lagförslaget beaktar ett stort antal tänkbara fall, har dock varit nödvändigt för att undvika schablonmässighet i tillämpningen att i ganska vid omfattning tillåta undantag från de allmänna reglerna, när särskilda förhållanden därtill föranleda (6, 10 och 18 §§). Utskottet förutsätter, att dessa bestämmelser komma att få en liberal tillämpning under beaktande av å ena sidan billighetshänsyn och å andra sidan lagstiftningens ändamål.

Utskottet har redan framhållit, att dispensbestämmelserna böra anlitas för att motverka lagstiftningens eventuella produktionshämmande verkningar. Om t. ex., då fråga är om insättning å spärrkonto, den inflationshinder effekten bedömes bli större, därest vinstmedlen omedelbart tagas i anspråk för produktiva ändamål, exempelvis för utbyggnad av vattenkraftanläggningar, än om de steriliseras på spärrkonto, bör dispens uppenbarligen beviljas.

Beträffande frigörandet av de å spärrkonto inestående medlen framhöll utskottet, att dessa i princip skulle vara fria från spärr från och med ingången av 1951. Utskottet tillade:

Departementschefen har icke velat fördölja, att det av penningpolitiska skäl kan möta hinder att vid nyssnämnda tidpunkt häva spärren för samtliga å spärrkonto då inestående belopp. Också enligt utskottets mening kan icke helt utslutas, att medlens frigörande måste ske successivt. Utskottet anser sig därför kunna tillstyrka, att en erinran härom intages i fjärde stycket av övergångsbestämmelsen på sätt i propositionen föreslagits, varigenom förutskickas att en särskild lag kan komma att stiftas i ämnet.

Storleken av spärrkontoinsättningarna.

Enligt spärrkontonämndens den 31 mars 1949 avgivna verksamhetsberättelse för år 1948 hade vid nämnda års utgång å spärrkonto i riksbanken inbetalats 126 979 613 kronor 71 öre, varå ränta tillgodoförts med 1 098 330 kronor 66 öre. Den 1 mars 1949 uppgick det inbetalade beloppet (exkl. ränta) till 132 916 963 kronor 7 öre. Sistnämnda belopp beräknades i stort sett motsvara insättningarna för räkenskapsår, som utgått före den 31 december 1948.

Enligt uppgift som utskottet inhämtat från riksbanken inestodo den 23 november 1949 omkring 233,3 miljoner kronor å spärrkonto i banken.

Storleken av medel som undantagits från spärrkontoinsättningskyldighet.

I detta hänseende har nämnden i sin berättelse åberopat följande sammanställning, avseende sådana belopp som belöpa på räkenskapsår som utgått före den 31 december 1948:

Spärrkontobelopp belöpande å sådana aktiebolag, som jämlikt 10 § första stycket äro fritagna från insättningskyldighet.	
Beloppet kan beräknas icke understiga	20 milj. kr.
Spärrkontobelopp belöpande å aktiebolag, vilka på grund av inbetalningar till konjunkturutmättningsfonder helt eller delvis befriats från insättningskyldighet. Beloppet utgör	43 milj. kr.
Spärrkontoinsättningar, som genom tillämpning av bestämmelserna i 7 § sista stycket uppskjutits till år 1949	8 milj. kr.
Av spärrkontonämnden beviljade dispenser från insättningskyldighet	19 milj. kr.
	<u>90 milj. kr.</u>

Spärrkontonämndens verksamhet.

I fråga om spärrkontonämndens arbete har i förenämnda berättelse upplysts bl. a., att nämnden under tiden till den 1 mars 1949 handlagt 1 016 ärenden, därav 229 avsett fråga om befrielse från insättningskyldighet, att av sistnämnda ärenden 78 helt eller delvis bifallits, att nämndens beslut — frånsett två ärenden — varit enhälliga samt att av nämndens beslut 80 överklagats hos Kungl. Maj:t.

Departementschefen.

Föredragande departementschefen, statsrådet Wigfors, har vid lagförslagens remiss till lagrådet anfört:

»Såsom framgår av den lämnade redogörelsen är 1948 års lag med särskilda bestämmelser om dispositionen av aktiebolags vinstmedel tillämplig

beträffande räkenskapsår, som utgått den 31 december 1947 eller senare, dock före den 31 december 1949. Lagstiftningen omfattar sålunda icke räkenskapsår, som sammanfaller med kalenderåret 1949. Med hänsyn härtill torde statsmakterna redan innevarande år böra taga ställning till frågan, huruvida lagstiftningen på förevarande område bör — helt eller i begränsad omfattning — fortbestå även efter utgången av förstnämnda två räkenskapsår.

Såvitt nu kan bedömas, måste det med hänsyn till det ekonomiska läget anses påkallat att utsträcka 1948 års lagstiftning till att gälla under ytterligare ett räkenskapsår. Jag förordar sålunda, att de i 1948 års lag upptagna bestämmelserna göras i sin helhet tillämpliga även beträffande räkenskapsår, som utgått den 31 december 1949 eller senare, dock före den 31 december 1950.

Jag vill i detta sammanhang anmärka att, därest riksdagen kommer att upptaga förevarande spörsmål till behandling först vid en eventuell höstsession innevarande år, man uppenbarligen kan räkna med att då ha tillgång till säkrare hållpunkter för bedömande av frågan om behövligheten av en förlängning av lagens giltighetstid än vad nu är fallet. Jag åsyftar därvid särskilt frågan om en förlängning av giltighetstiden för bestämmelserna angående spärrkontoinsättning; bestämmelserna angående vinstbegränsning torde däremot redan nu kunna definitivt bedömas vara erforderliga jämväl med avseende å det räkenskapsår, som utgår den 31 december 1949 eller senare, dock före den 31 december 1950.

Skulle åter beslut om en förlängning av lagens giltighetstid fattas redan vid riksdagens vårsession, men utvecklingen på det ekonomiska området under den återstående delen av år 1949 gå i så gynnsam riktning att det vid slutet av året befinnes, att behov av en fortsatt lagstiftning angående spärrkontoinsättning icke föreligger, torde förslag om upphävande av lagstiftningen i denna del kunna föreläggas 1950 års riksdag. Förslaget kan i sådant fall framläggas i så god tid vid nästa års riksdag, att några olägenheter icke behöva uppkomma genom en tidigare beslutad förlängning av giltighetstiden för lagen i dess helhet.»

Lagrådet.

Lagrådet har lämnat förslaget utan erinran.

Devalveringen.

I propositionen nr 215 angående bemyndigande att till clearingskassa för kaffe överföra tull, tilläggstull och skatt å kaffe, m. m., avgiven till innevarande höstsession, har *föredragande departementschefen, statsrådet Sköld*, bl. a. uttalat följande:

För exportindustriens vidkommande innebär devalveringen förbättrade avsättningsförhållanden närmast i de länder, som icke devalverat eller gjort detta i mindre utsträckning än Sverige. Även om hänsyn togs till den kostnadsökning, som kan föränledas av importfördyringen, kunna ökade vinster uppkomma. Hänsyn härtill torde få tagas bland annat vid övervägandena rörande fortsatt vinstutdelningsbegränsning och avsättning till spärkonto.

Utskottet.

I 1948 års lag med särskilda bestämmelser om dispositionen av aktiebolags vinstmedel ha sammanförts bestämmelser rörande två olika regleringar, nämligen dels rörande begränsning av vinstutdelning från aktiebolag, dels rörande skyldighet för aktiebolag att insätta viss del av sina vinstmedel på spärkonto i riksbanken. Utdelningsstoppet liksom skyldigheten att göra spärkontoinsättningar avser enligt lagen vinster, som uppkommit under räkenskapsår, som utgått den 31 december 1947 eller senare, dock före den 31 december 1949, d. v. s. för bolag, vars räkenskapsår löpa per kalenderår, räkenskapsåren 1947 och 1948. Innebörden av propositionens lagförslag är att dessa båda regleringar skola tillämpas jämväl beträffande vinster, som hänföra sig till räkenskapsår, som utgå före den 31 december 1950, d. v. s. i nyss angivna normalfall räkenskapsåret 1949.

Anledningen till att stadgandena rörande dessa båda åtgärder, vilka icke i och för sig äga oskiljaktigt sammanhang, samlades inom ramen av en lagstiftning var den gemensamma penningpolitiska motiveringen. Båda åtgärderna ingingo nämligen som led i kampen mot det vid tiden för lagens antagande akuta inflationshotet. Genom utdelningsstoppet ville man begränsa aktieägarnas möjligheter till konsumtion och genom spärkontoinsättningarna minska bolagens för investeringar disponibla medel samt över huvud åstadkomma en åtstramning på penningmarknaden.

Då nu en fortsatt tillämpning av dessa regleringar föreslagits, har utskottet ingående övervägt, huruvida behov av dem alltjämt kan anses föreligga. Utskottet har prövat frågan främst med hänsyn till det penningpolitiska läget och till stabiliseringspolitikens fortsatta tillämpning.

Vad först angår utdelningsstoppet tala till förmån för dess bibehållande samma penningpolitiska skäl, som motivera lönestoppet. Till grund för det senare ligger det allmänt erkända förhållandet, att stegringar av de nominella inkomsterna utan motsvarande ökning i den för konsumtion tillgängliga varumängden blott leda till penningvärdesförsämring med alla därav följande olägenheter, i den mån löneökningarna icke steriliseras i form av sparande. När löntagarna med insikt härom avstått från att kräva förhöjda löner, synes följdenligt att möjlighet icke gives aktieägarna att genom höjda utdelningar öka sina inkomster. Visserligen har häremot invänts, att aktieägarna befinna sig i ett ogynnsammare läge än flertalet löntagargrupper, i så måtto som utdelningarna låsts fast med hänsyn till förhållanden, vilka ligga tämligen långt tillbaka i tiden. Utdelningsstoppet har om än i något

skiftande form varit i kraft ända sedan räkenskapsåret 1942, medan löntagarna sedan dess kunnat icke oväsentligt öka sina inkomster. Alltjämt gälla exempelvis enligt 1948 års lag vid tillämpning av den s. k. medeltalsmetoden för bestämning av högsta tillåtna utdelning stadganden, enligt vilka förhållandena under räkenskapsåren 1943—1945 i allmänhet bliva grundläggande. Men dylika olägenheter kunna knappast undvikas vid regleringar av det slag, varom här är fråga. Det behöver endast erinras om att även genom lönestoppet uppenbara orättvisor konserverats för betydande medborgargrupper.

Redan då den nu gällande lagen antogs vid 1948 års riksdag, hade utskottet uppmärksamheten riktad på de produktionshämmande verkningarna av utdelningsstoppet. Utskottet påpekade, att tillgången på det för igångsättande av nya företag erforderliga riskvilliga kapitalet kunde minskas genom vinstbegränsningen. Uppenbarligen bliva dessa ur produktivitetssynpunkt allvarliga nackdelar allt kännbarare, ju längre regleringen består. Departementschefen bemötte också vid lagens tillkomst 1948 de då uttalade farhågorna för stagnation och tillbakagång i produktionen till följd av utdelningsstoppet med att starkt understryka lagstiftningens till två år begränsade varaktighet.

Mot de nu anförda ogynnsamma konsekvenserna av utdelningsstoppet få emellertid vägas de allvarliga risker för möjligheterna att över huvud upprätthålla lönestoppet, som ett uppgivande av utdelningsbegränsningen skulle innebära.

Vid en prövning av alla olika synpunkter, som göra sig gällande vid bedömning av frågan om utdelningsstoppets förlängning, har utskottet icke kunnat finna annat än att för genomförande av inkomstbegränsningarna och för bibehållande av lönestoppet, som utgör en av hörnstenarna i den nuvarande stabiliseringspolitiken, måste anses erforderligt att även utdelningsstoppet bevaras. I anslutning till departementschefens ovan återgivna uttalande vid 1948 års riksdag vill utskottet emellertid framhålla angelägenheten ur produktionssynpunkt av att utdelningsstoppet icke upprätthålles längre än den ekonomiska stabiliseringspolitiken oundgängligen kräver. Utdelningsstoppets avveckling sammanhänger med lönestoppets upphörande.

På anförda skäl får utskottet med avstyrkande av motionerna I: 322 och II: 410, såvitt angår utdelningsstoppet, tillstyrka bifall till propositionen i denna del.

Utskottet övergår härefter att närmare granska förslaget om fortsatt skyldighet för bolagen att insätta medel å spärrkonto i riksbanken.

Sedan den tidpunkt, då 1948 års lag antogs, har det penningpolitiska läget undergått avsevärda förändringar. Vid ifrågavarande tidpunkt ansågos ganska ingripande åtgärder ofrånkomliga för åstadkommande av ytterligare begränsningar i investeringsverksamheten och av åtstramning på penningmarknaden. Ett sådant tillstånd av knappare tillgång på medel har numera inträtt. Riksbanken har exempelvis kunnat upphöra med sina obliga-

tionsinköp och till och med varit i stånd att icke obetydligt nedbringa sitt innehav av obligationer.

Den omedelbara penningpolitiska effekten av lagstiftningen har icke heller blivit så stor som ursprungligen avsågs. I propositionen nr 181 till 1948 års riksdag beräknades totalbeloppet av de medel, som genom den tilltänkta lagstiftningen skulle steriliseras, komma att uppgå till cirka 500 miljoner kronor. I verkligheten utgöra de å spärrkonto inestående medlen för närvarande allenast 233 miljoner kronor. Uppenbarligen kan den omständigheten, att ett belopp av något över 100 miljoner kronor årligen undandragas penningmarknaden, icke i och för sig ha något avgörande inflytande i åsyftad riktning. Den investeringsbegränsande effekten av lagstiftningen har även motverkats av att bolagen i viss utsträckning kunnat på den allmänna marknaden upplåna erforderliga belopp. I den mån upplåningen be-tingats av att bolagen icke haft tillgång till de spärrade medlen, har lagstiftningen dock haft den verkan, att konkurrensen på lånemarknaden om tillgängliga medel ökat och att andra lånesökande fått stå tillbaka. Den för investeringar disponibla totala volymen har med andra ord genom vinststeriliseringen något minskats.

Lagstiftningen får sålunda anses ha utövat ett visst om än relativt begränsat penningpolitiskt inflytande. Med hänsyn till rådande läge på penningmarknaden kan en förlängning av skyldigheten att göra spärrkontoinsättningar till att avse ytterligare ett räkenskapsår icke heller framdeles förväntas spela någon mera avgörande roll i penningpolitiskt avseende, även om vissa omständigheter tyda på att bolagsvinsterna för innevarande räkenskapsår åtminstone i en del fall komma att förete ökning. Genom byggnads- och importregleringarna ha statsmakterna redan möjlighet att behärska de viktigaste sektorerna av investeringsverksamheten. Betydelsen av de spärrkontoinsättningar, som komma att ske under 1950, begränsas ytterligare av att de spärrade medlen enligt övergångsbestämmelsen i lagen skola frigivas vid utgången av 1950, såvitt ej annorledes förordnas i lag. Medlen komma sålunda att bliva steriliserade under relativt kort tid, såvitt nu kan överblickas.

Under angivna omständigheter torde det ur enbart penningpolitisk synpunkt knappast vara motiverat med en fortsatt skyldighet för bolagen att göra insättningar å spärrkonto. Därtill kommer att åtgärden som sådan är relativt kostsam. Staten skall enligt föreskrift i lagen gottgöra bolagen ränta å spärrkontomedlen efter två procent om året. Den årliga räntekostnaden för det nu inestående beloppet närmar sig 5 miljoner kronor. Vidare kan man icke bortse från de olägenheter, som varje reglering åsamkar dem, som utsätts för densamma. Utan tvivel minskar skyldigheten att göra spärrkontoinsättningar bolagens rörelsefrihet på ett kännbart sätt.

Det bör i detta sammanhang erinras om vad som vid lagstiftningens antagande 1948 uttalades rörande dennas tidsbegränsade karaktär. En av de grundläggande förutsättningarna för den kompromiss, varpå enigheten rörande lagen då vilade, var insättningsskyldighetens begränsning till två

år. Denna synpunkt underströks såväl av departementschefen som av utskottet.

Till stöd för den nu ifrågasatta förlängningen ha emellertid återopats de följdverkningar, som uppkommit efter devalveringen av den svenska kronan. I propositionen nr 215 till innevarande höstsession uttalar sålunda chefen för finansdepartementet, att ökade vinster kunna uppstå för exportindustriens vidkommande genom de förbättrade avsättningsmöjligheterna närmast i de länder, som icke devalverat eller gjort detta i mindre utsträckning än Sverige. Vid bedömning av förevarande fråga borde hänsyn tagas till detta förhållande.

Devalveringens omedelbara verkan i angivet avseende torde dock icke få överskattas. För alla bolag, vilkas räkenskapsår löpa per kalenderår, kommer nämligen genom förlängningen insättningsskyldigheten att gälla endast vinsten under räkenskapsåret 1949. De ökade vinster, vartill de genom devalveringen förbättrade avsättningsförhållandena i vissa länder kunna ge upphov, torde endast i begränsad omfattning taga sig uttryck i balansräkningarna för 1949. I och för sig kan också ifrågasättas det lämpliga i att betunga alla aktiebolag med en förlängd insättningsskyldighet, om avsikten är att träffa allenast bolag inom exportindustrien.

Devalveringen har dock kommit att få stor indirekt betydelse för förevarande frågas lösning. Genomförandet av lönestoppet har avsevärt försvårats genom kronans nedskrivning i förhållande till hårdvalutorna på grund av de prisstegringar, som kunna väntas. Varje åtgärd, som kan uppfattas såsom ett gynnande av en särskild grupp, gör det än svårare för de stora löntagarorganisationerna att godtaga en förlängning av lönestoppet. Om i närvarande stund aktiebolagen — bland vilka dessutom vissa kunna väntas göra direkta vinster av devalveringen — befriades från den dem nu åvilande skyldigheten att göra spärrkontoinsättningar, skulle säkerligen denna åtgärd uppfattas som en eftergift till förmån för bolagen, vilken i sin tur skulle kunna framkalla krav på en motsvarande eftergift till förmån för löntagarna.

Då utskottet finner sig icke i nuvarande läge kunna avstyrka en förlängd varaktighet av insättningsskyldigheten trots de betänkligheter, utskottet i det föregående anfört mot en dylik anordning, har för utskottet varit avgörande den synpunkten, att med hänsyn till den för stabiliseringspolitikens lyckosamma genomförande avgörande vikt, som måste tillmätas lönestoppet, åtgärder icke vidtagas, som skulle kunna försvåra lönestoppets bibehållande för nästa år. Utskottet förutsätter därvid, att den ifrågavarande lagstiftningen om insättningsskyldighet icke kommer att vidare förlängas. Såsom redan antytts innebär lagstiftningen, att staten av sina tillgångar betalar ränta för medel, som den icke får nyttiggöra för egen räkning. Det ligger i sakens natur, att ett sådant penningpolitiskt medel endast kan tillämpas under en begränsad tid.

Utskottets ställningstagande har underlättats därav, att de mest påtagliga olägenheterna av den förordade förlängningen synas kunna undvikas inom

ramen för den gällande lagstiftningen. Utskottet vill till en början erinra om att det från intet håll ifrågasatts att göra någon ändring i den i lagens slutstadgande angivna tidpunkten den 31 december 1950, från vilken de på spärkonto inestående medlen skola vara fria från spärr. Utskottet bortser därvid från att det med hänsyn till bl. a. storleken av det totala inestående beloppet kan bli nödvändigt att frigivandet sker i etapper. Aktiebolagen föranledas sålunda icke genom den nu föreslagna förlängningslagstiftningen till någon rubbning i sina planer i vad gäller möjligheterna att från sagda tidpunkt disponera över de å spärkonto inestående medlen. Därest någon lagstiftning om successivt frigörande av dessa medel icke kommer till stånd, kommer den tid, varunder bolagen berövas rådigheten över de medel, som på grund av förlängningen skola insättas å spärkonto, att bli av ganska kort varaktighet. Erfarenheten visar, att en avsevärd del av medlen insättas kring halvårsskiftet juni/juli och att återstoden inflyter tämligen jämnt fördelad på årets övriga månader. De insatta medel, som härröra från det nu innevarande räkenskapsårets vinster, komma sålunda, då de enligt lagens föreskrifter frigivas vid nästa års slut, att ha inestått genomsnittligen allenast omkring ett halvår. Flertalet bolag torde utan allvarligare olägenheter kunna disponera sin verksamhet på sådant sätt, att de under en dylik tidrymd kunna avvara dessa medel.

I detta sammanhang vill utskottet påpeka, att även kostnaderna för statsverket med hänsyn till åtgärdens begränsade varaktighet komma att bli icke alltför betydande. Om exempelvis 100 till 150 miljoner kronor inestå under ett halvår på grund av förlängningen, bli merkostnaderna med den i lagen angivna räntesatsen av två procent en till en och en halv miljon kronor.

Vid antagande av 1948 års lag förutsatte utskottet att dispensreglerna, av vilka stadgandena i lagens 10 och 18 §§ i detta sammanhang äro aktuella, skulle erhålla en liberal tillämpning. Härigenom skulle lagstiftningens eventuella produktionshämmande verkningar motverkas. Vad utskottet sålunda uttalade vid 1948 års riksdag, äger i än högre grad giltighet i närvarande situation, då lagstiftningen icke längre motiveras främst av penningpolitiska skäl. Uppenbarligen böra de olägenheter, som en förlängd lagstiftning kan föra med sig ur produktionssynpunkt, motverkas genom de dispensmöjligheter, 1948 års lag redan inrymmer. Det synes exempelvis naturligt att dispens meddelas i de fall, då det kan styrkas att det inom bolaget föreligger behov av att upplåna medel för ett ur produktionssynpunkt legitimt ändamål och att, därest dispens från spärkontoinsättning icke erhålles, lånet allenast kommer att ökas med motsvarande belopp. Spärkontonämnden synes också vid dispensgivningen böra beakta icke minst småföretagens stundom prekära läge.

På nu anförda skäl vill utskottet icke motsätta sig en utsträckning av skyldigheten att företaga spärkontoinsättningar i huvudsaklig överensstämmelse med vad som föreslagits i propositionen och avstyrker sålunda motionerna I: 322 och II: 410 jämväl i denna del.

Enligt 12 § 1948 års lag skall i huvudfallet deklaration avgivas sist en månad efter det balansräkningen för räkenskapsåret blivit fastställd. I 14 § samma lag stadgas vidare, att aktiebolag skall insätta minst hälften av det belopp, som skall inbetalas, inom den för avlämnande av deklaration fastställda tiden samt återstoden sist tre månader efter utgången av nyssnämnda tid. Enligt den nu föreliggande propositionen skall insättning ske bl. a. för vinst, härrörande från räkenskapsår, som utgår under 1950, dock före den 31 december sagda år. Insättningar från bolag, vilkas räkenskapsår utgå exempelvis den 1 oktober, kunna med hänsyn till de ovan återgivna reglerna icke väntas vara fullgjorda förrän ett långt stycke in på 1951. Enligt slutstadgandet i lagen skall emellertid, såsom redan nämnts, den 31 december 1950 på spärrkonto inestående medel därefter vara fria från spärr, såvitt ej annorledes förordnats i lag. Frågan huru skulle förfaras med medel, som insatts på spärrkonto efter sistnämnda tidpunkt, skulle under angivna omständigheter vid ett bifall till propositionen i oförändrad form förbliva olöst. Då uppenbarligen meningen är att nya insättningar icke vidare skola göras efter den för frigivande av de spärrade medlen angivna tidpunkten, får utskottet föreslå ett tillägg till propositionens lagförslag av innebörd, att spärrkontoinsättningar icke skola ske efter utgången av 1950. Därav följer, att icke heller deklarationer böra avgivas efter nämnda tidpunkt.

Under åberopande av vad sålunda anförts får utskottet tillstyrka propositionen med nyss omförmälda tillägg.

Utskottet hemställer,

att riksdagen — med avslag å motionerna I: 322 och II: 410 och med förklaring att riksdagen funnit visst tillägg böra göras till det genom propositionen framlagda lagförslaget — måtte för sin del antaga följande förslag till

L a g

angående fortsatt tillämpning av lagen den 23 april 1948 (nr 175) med särskilda bestämmelser om dispositionen av aktiebolags vinstmedel.

(Kungl. Maj:ts förslag:)

Härigenom förordnas, att vad i lagen den 23 april 1948 med särskilda bestämmelser om dispositionen av aktiebolags vinstmedel stadgas *dels* i fråga om utdelning till aktieägarna av aktiebolags vinst enligt fastställd balansräkning för räkenskapsår, som utgått den 31 december 1947 eller senare, dock före den 31 december

(Utskottets förslag:)

Härigenom förordnas, att vad i lagen den 23 april 1948 med särskilda bestämmelser om dispositionen av aktiebolags vinstmedel stadgas *dels* i fråga om utdelning till aktieägarna av aktiebolags vinst enligt fastställd balansräkning för räkenskapsår, som utgått den 31 december 1947 eller senare, dock före den 31 december

(Kungl. Maj:ts förslag:)

1949, dels ock i fråga om skyldighet för aktiebolag att för nämnda räkenskapsår insätta medel på spärrkonto skall äga motsvarande tillämpning beträffande räkenskapsår, som utgått den 31 december 1949 eller senare, dock före den 31 december 1950.

(Utskottets förslag:)

1949, dels ock i fråga om skyldighet för aktiebolag att för nämnda räkenskapsår insätta medel på spärrkonto skall äga motsvarande tillämpning beträffande räkenskapsår, som utgått under tiden från och med den 31 december 1949 till och med den 30 december 1950, dock att skyldighet icke skall föreligga att efter utgången av år 1950 avgiva deklaration enligt 12 § eller att verkställa insättning å spärrkonto.

Stockholm den 30 november 1949.

På första lagutskottets vägnar:

OLOV RYLANDER.

Vid detta ärendes behandling ha närvarit

från första kammaren: herrar Ahlkvist, Ewerlöf, Olofsson, Lindblom, Lindgren, Löthner, Ivar Nilzon och Georg Pettersson;

från andra kammaren: herrar Rylander, Olsson i Mellerud, Werner, Johnsson i Stockholm, Landgren, Andersson i Mölndal, Skoglund i Umeå och Fagerholm.
